

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

Наконечна (Гринчук) Оксана Романівна

ПРАГМАТИЗМ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ
БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

освітньо-професійна (наукова) програма «Фінанси»

випускна кваліфікаційна робота за освітнім ступенем «магістр»

Виконала студентка
групи ФФзм-21
Наконечна О.Р.
Науковий керівник:
д.е.н., професор
Кириленко О. П.

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«___» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри
_____ д.е.н., професор А. Крисоватий

Тернопіль – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА СКЛАД ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретико-організаційні засади податків як джерела формування доходів місцевих бюджетів	6
1.2. Політика податкових органів та органів місцевого самоврядування у формуванні бюджетів територіальних громад.	12
Висновки до розділу 1	17

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (на прикладі Тернопільської міської територіальної громад)

2.1. Аналіз складу і динаміки надходжень загальнодержавних податків до бюджету громади.	19
2.2. Аналіз складу і динаміки надходжень місцевих податків і зборів до бюджету громади.	24
2.3. Організація контрольної роботи фіскальних органів за сплатою податків і зборів.	29
Висновки до розділу 2	35

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Зарубіжна практика формування доходів місцевих бюджетів та можливості її імплементації.	37
3.2. Шляхи збільшення податкових надходжень територіальних громад.	42
Висновки до розділу 3	47
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Питання формування місцевих бюджетів, бюджетів територіальних громад – одне з найважливіших в умовах сьогодення. Розвиток регіонів, в економічному та соціальному сенсі, повністю залежить від обсягів наявних ресурсів для забезпечення належного їх функціонування. Наявність належних фінансових і матеріальних ресурсів, сучасних технологічних і технічних умов повинні забезпечити вирішення нагальних завдань економічного розвитку кожного регіону. Неможливо забезпечити виконання всіх основних функцій територіальних громад без забезпечення фінансами місцеві бюджети. Розвиток економіки регіону, соціальне забезпечення всіх верств населення, соціально – культурний розвиток, фінансова підтримка окремих категорій громадян – все це основні завдання, фінансування яких безпосередньо залежить від наповнення місцевих бюджетів. Відтак, питання формування бюджету кожної територіальної громади значиме і для владних структур, і для кожного пересічного громадянина зокрема.

Розвиток місцевого самоврядування зумовлений демократичним становленням суспільства та потребує реформування як територіальних утворень так і фінансів територіальних громад. Нові підходи до формування доходів та витрат місцевих бюджетів зумовлюють надання органам місцевого самоврядування ширших повноважень в питанні розпорядження коштами, що належать територіальним громадам та самостійно визначати нагальні напрямки їх використання.

В процесі реформування та децентралізації адміністративно територіальної системи України зазнала змін і система забезпечення фінансами територіальних громад для виконання соціальних та суспільних функцій кожної громади.

Завданням кожної територіальної громади є забезпечення належного рівня економічного, соціального, культурного розвитку кожного громадянина.

Досягнення цієї мети повністю залежить від доходів бюджетів територіальних громад.

Перед органами місцевого самоврядування постало питання розширення кола джерел бюджетних надходжень, оптимізація податкових надходжень, як основного джерела поповнення місцевих бюджетів, вдосконалення способів та методів використання фінансових ресурсів, що належать громаді, розробка технологічних можливостей економічного розвитку регіону.

Прагматизм формування податкових надходжень бюджетів територіальних громад опрацьовувалось та досліджувалось вітчизняними науковцями, зокрема Т.Г. Боднарук, А.Г. Бухтіарова, Г.В. Возняк, І.М. Гринчишин, О.І. Дем'янчук, О.П. Кириленко, І.О. Луніна, А.О. Пелехатий, Н.Ю. Рекова та інші.

Метою роботи є дослідження та з'ясування формування податкових надходжень бюджетів територіальних громад, їх прагматизм та теоретично – правові засади, оптимізація шляхів їх вдосконалення.

Відповідно до зазначеної мети у роботі було досліджено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати та визначити прагматизм формування податкових надходжень бюджетів територіальних громад,
- розглянути політику податкових органів та органів місцевого самоврядування у формуванні бюджетів територіальних громад,
- визначити сутність та роль податків у формуванні доходної частини бюджетів територіальних громад,
- проаналізувати адміністрування доходів місцевих бюджетів та розглянути напрямки їх покращення,
- обґрунтувати необхідність запровадження вдосконалення формування доходів бюджетів територіальних громад.

Об'єкт дослідження – доходи бюджетів територіальних громад на прикладі Тернопільської міської територіальної громад.

Предмет дослідження – прагматизм формування податкових надходжень бюджету територіальної громади.

Методи дослідження. Теоретичною основою цієї роботи є праці вітчизняних і закордонних учених у фінансовій та податковій сферах. В дипломній роботі були використані такі методи дослідження як діалектичний і абстрактно-логічний метод, історичний метод; системно-структурний метод та метод статистичного аналізу, метод аналогій та графічний метод.

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, нормативно-правові акти України, статистичні матеріали Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Тернопільської міської ради, підручники та навчальні посібники, монографічна література, спеціальні літературні джерела, статті у періодичних виданнях.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації резервів зміцнення доходної бази місцевих бюджетів.

Практична цінність одержаних результатів дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження в практичній роботі при вдосконаленні нормативно-правової бази.

Структура дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки. Робота містить 2 таблиці, 7 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 66 найменувань.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ТА СКЛАД ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретико-організаційні засади податків як джерела формування доходів місцевих бюджетів.

Розвиток територіальних громад у всіх напрямках їх функціонування, повністю залежить від наявних в їх розпорядженні фінансових ресурсів. Забезпечення належного економічного розвитку територіальної громади, задоволення всіх суспільних потреб, соціальне забезпечення громадян кожного регіону потребує наявності значних фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні громади.

Із початком процесу децентралізації адміністративно територіальної системи України постало питання забезпечення територіальних громад власними фінансами для забезпечення виконання основних функцій кожної територіальної громади. На перший план виступає питання формування доходної частини місцевих бюджетів, розробка шляхів оптимізації залучення коштів до таких бюджетів, виявлення резервів їх наповнення.

Основним джерелом наповнення доходної частини бюджетів України, як держаного так і місцевого, є податки. Відповідно ст. 64 Бюджетного кодексу України до доходів місцевих бюджетів належать такі податки:

«1) 60 % податку на доходи фізичних осіб ..., що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на відповідній території (крім території міст Києва та Севастополя)» [6];

«11) 40 % податку на доходи фізичних осіб (крім податку на доходи фізичних осіб..., що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України на території міста Києва та зараховується до бюджету міста Києва; 100 % податку на доходи фізичних осіб..., що сплачується (перераховується) згідно

з Податковим кодексом України на території міста Севастополя та зараховується до бюджету міста Севастополя» [6];

«2) 37 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у частини деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування» [6];

«3) 45 % рентної плати за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору» [6];

«4) 25 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя» [6];

«42) 3 відсотки рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів» [6];

«43) 5 % рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу, газового конденсату та бурштину), що зараховується за місцезнаходженням (місцем видобутку) відповідних природних ресурсів» [6];

«44) 30 % рентної плати за користування надрами для видобування бурштину, що зараховується до місцевих бюджетів за місцезнаходженням (місцем видобутку) бурштину» [6];

«5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя» [6];

«15) державне мито, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування за місцем вчинення дій та видачі документів» [6];

«16/1) 13,44 відсотка акцизного податку з виробленого в Україні пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування» [6];

«16/2) 13,44 відсотка акцизного податку з ввезеного на митну територію України пального у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, зараховуються до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування» [6];

«17) 10 % податку на прибуток підприємств..., який зараховується до бюджету міста Києва» [6];

«18) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є сільські, селищні, міські ради, зараховується до відповідних бюджетів» [6];

«19) місцеві податки та збори, що сплачуються (перераховуються) згідно з Податковим кодексом України» [6];

«21) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами до відповідних місцевих рад, яка зараховується відповідно до бюджетів місцевого самоврядування» [6],

«- інші види плати за ліцензії та сертифікати на окремі види діяльності, виробництво та торгівлю,

- плата за проведення процедури державної реєстрації,

- плата за оренду, користування майном комунальної власності, засновником яких є міські, селищні, сільські ради,

- плата за адміністративні послуги, адміністративні штрафи, штрафні санкції та інші доходи» [6].

Як було зазначено, найбільшу частину доходів місцевих бюджетів займають податки. І це означає, що належний рівень функціонування кожної територіальної громади напряму залежить від свідомого розуміння кожного суб'єкта оподаткування необхідності своєчасної та в повному обсязі сплати

належних податків і податкових зборів. Законодавством України, а саме Податковим кодексом України, визначено, що податки поділяються на державні податки та на місцеві податки. Стаття 10 Податкового кодексу України передбачає такі місцеві податки:

«10.1.1. податок на майно;

10.1.2. єдиний податок.

10.2. До місцевих зборів належать:

10.2.1. збір за місця для паркування транспортних засобів;

10.2.2. туристичний збір» [53].

Процес децентралізації передбачає надання місцевим радам більш ширшого кола можливостей формування доходної частини своїх бюджетів, оптимізувати шляхи та виявляти резерви залучення коштів до таких бюджетів. Місцевим радам надано право в межах компетенції, затверджувати рішенням сесії ставок місцевих податків і зборів, таких як:

«єдиний податок;

податок на майно, відмінне від земельної ділянки;

земельний податок;

туристичний збір;

збір за місця для паркування транспортних засобів» [53].

Проте, місцеві органи влади не мають права виходити за рамки своїх повноважень стосовно встановлення податків чи податкових зборів. Перелік податків і зборів встановлюється лише вищими органами влади та затверджуються в Податковому кодексі України.

Податкова система в Україні виступає гарантом фінансового забезпечення територіальних громад, так як місцеві податки і податкові збори в повному обсязі отримують бюджети відповідних громад.

Однак, системна та планова робота всієї нашої країни та кожної громади зокрема була нараз порушена підступним нападом росії 24 лютого 2022 року. Агресія росії стала викликом для існування кожної громади і кожного громадянина України. Територіальні громади, як і всі українці, були змушені

направити абсолютно всі зусилля новим викликам, викликам виживання нашої держави. Згуртованість Українців показала всьому світу мужність та незламність, непереборне бажання Перемоги.

Територіальні громади кожного регіону пережили та переживають величезне психологічне, духовне, соціальне, економічне потрясіння. В найскрутніших обставинах вони продемонстрували спроможність забезпечувати функціонування територій навіть у найжорстокіші моменти збройної агресії росії. У такій скрутній ситуації, уряд України зобов'язався всіляко підтримати суб'єктів господарювання. Ставка єдиного податку була зменшена із 5 % до 2%, розширено коло пільг для суб'єктів підприємницької діяльності.

Розглянемо структуру податкових надходжень місцевих бюджетів України у 2022 році на рис. 1.1.

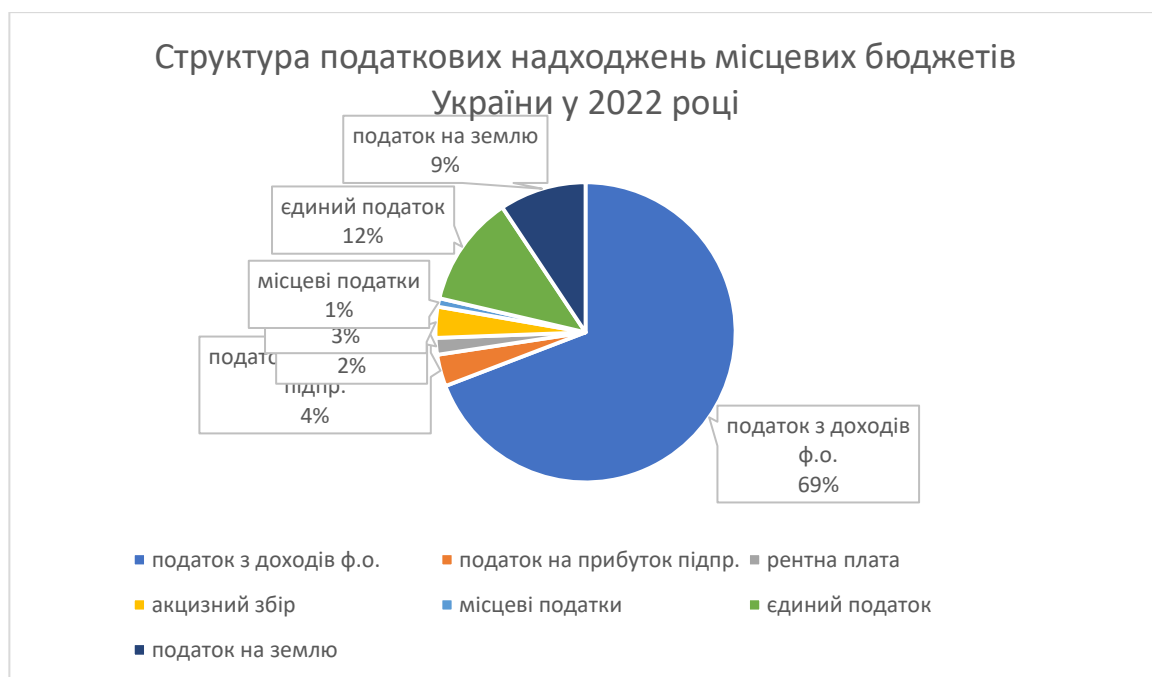

Рис.1.1. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів України у 2022 році *

*Складено автором на основі даних [45; 46].

Незважаючи на надскладну економічну ситуацію все ж вдалося забезпечити податковими надходженнями місцеві бюджети. Так, у 2022 році місцеві бюджети України отримали 393,5 млрд. грн. податкових надходжень, що більше ніж у 2021 році на 46,8 млрд грн.

Як бачимо, основним бюджетоутворюючим джерелом місцевих бюджетів виступає податок на доходи фізичних осіб, на нього припадає 69% податкових надходжень і у 2022 році цього податку надійшло в сумі 272,2 млрд грн. Наступний по питомій вазі надходжень, а це 12% - єдиний податок. Його надійшло у 2022 році до місцевих бюджетів 47,2 млрд грн. Цей податок також можна віднести до бюджетоутворюючих і платниками його є суб'єкти господарювання, які обрали в своїй діяльності спрощену систему оподаткування. 9% у загальних податкових надходженнях припадає на податок на землю і це склало 35,0 млрд. грн. Акцизного збору у 2022 році місцеві бюджети отримали в сумі 13,1 млрд. грн., що становить 3% у загальній структурі податкових надходжень. 4% належить податку на прибуток підприємств, отримано 13,5 млрд. грн. Питома вага рентної плати 2% і 7,1 млрд. грн. Лише 1% становлять надходження місцевих податків і зборів в сумі 3,6 млрд. грн.

Отже, фінансове значення податків, як основного джерела формування доходної частини місцевих бюджетів не можна переоцінити. Фінансова стабільність територіальної громади, соціальне, культурне життя кожного громадянина, охорона здоров'я, освіта, як бачимо, безпосередньо залежить від повного обсягу своєчасної сплати податкових платежів.

Життєздатні умови розвитку регіону, залучення усіх видів інвестицій, активізація підприємницької діяльності створюють передумови для оптимізації податкових надходжень, що підлягають зарахуванню до бюджетів територіальних громад. І в цьому контексті стабільність, систематичність, повнота податкових потоків зумовлює формування міцної фінансової бази для місцевих бюджетів.

1.2. Політика податкових органів та органів місцевого самоврядування у формуванні бюджетів територіальних громад.

Місцеві бюджети формуються в процесі ефективної взаємодії всіх його учасників, починаючи від планування бюджетних надходжень, затвердження у межах своєї компетенції ставок та пільг щодо окремих податків, належного адміністрування податкових платежів, забезпечення своєчасної і в повному обсязі їх сплати.

Із розвитком процесу децентралізації в Україні роль та значення територіальних громад значно зросла. Затвердження ставок місцевих податків і зборів, що належать місцевим бюджетам, пільги щодо цих податків та зборів, порядок їх адміністрування та справляння тепер відносяться до компетенції територіальних громад. Такий порядок ефективно впливає на забезпечення бюджету кожної громади належними фінансовими ресурсами.

Так як основним джерелом наповнення всіх бюджетів є податки, то й взаємодія органів місцевого самоврядування з податковими органами вистапає основним питанням формування бюджетної політики кожного регіону і кожної громади. Така взаємодія зумовлює покращення економічних умов для здійснення діяльності суб'єктами підприємництва, усвідомлення ними необхідності повного та своєчасного справляння податкових зобов'язань і добровільної та в повному обсязі сплати таких зобов'язань, ефективного адміністрування податкових платежів.

Ю. Раделицький – український вчений пише: «Головною умовою ефективного функціонування багаторівневої системи бюджетів є забезпечення та підтримка взаємозв'язку податків, які надходять до бюджету відповідного рівня до Вигоди від видатків, які забезпечують платники податків. Отже, споживачі суспільних благ одержують те, за що сплачують податки. Для дотримання цієї умови та забезпечення Справедливості у розподілі фіскального навантаження на місцевий рівень потрібно передавати податки,

які не характеризуються як високо мобільні, тобто їх не перекладають на жителів інших адміністративно-територіальних одиниць.» [56].

В процесі взаємодії органи місцевого самоврядування та органи податкової служби повинні розробити заходи щодо накопичення та аналізу інформації про економічні напрямки розвитку регіону, громади, про фінансовий, матеріальний стан суб'єктів господарювання, що знаходяться на території громади, про технічний стан об'єктів, що знаходяться в розпорядженні територіальної громади. Накопичення та моніторинг таких даних забезпечить оптимізацію та розширення бази податкових надходжень, виявлення резервів бюджетних надходжень, що сприятиме стабілізації зміцнення відповідного бюджету територіальної громади.

Практично у всіх територіальних громадах створено робочі комісії за участі представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій, податкової служби, громадян. Такі комісії діють на постійній основі та систематично здійснюють опрацювання діяльності окремих суб'єктів підприємництва з метою виявлення не сумлінних платників податків, таких що приховують належні їм об'єкти оподаткування, доходи, приховують найманих працівників, виплачують працівникам заробітну плату за розміром меншу ніж прийнята законодавством мінімальна заробітна плата, або виплачують, так звану «заробітну плату у конвертах».

Такі заходи взаємодії та співпраці органів місцевого самоврядування з органами податкової служби спрямовані на стимулювання місцевого підприємництва до економічної активності, оптимізацію бази оподаткування без збільшення податкового навантаження, що призведе до забезпечення результативність формування бюджетних надходжень місцевих бюджетів та збільшить фінансові ресурси територіальних громад та укріпить їх матеріальну самостійність.

Схвальним є те, що спільними зусиллями та злагодженою співпрацею органи місцевого самоврядування досягли успіху у вирішенні таких важливих питань, як ефективність адміністрування податкових платежів на місцевому

рівні, реально визначено та розглянуто тенденції, ризики та проблеми справляння податкових платежів на місцях.

Як було зазначено вище, місцеві ради законодавчо отримали право затверджувати ставки окремих місцевих податків, встановлювати пільги щодо окремих категорій платників. І до такої роботи обов'язково залучаються представники органів податкової служби.

Розглянувши дані табл. 1.1, проаналізуємо, як змінилась структура податкових надходжень до місцевих бюджетів України у порівнянні 2022 року із 2021 роком.

Таблиця 1.1

**Структура податкових надходжень
місцевих бюджетів України у 2021–2022 роках***

млрд. грн.

Показники доходів	2021	2022	Відхилення 2022 від 2023	Приріст %
Податкові надходження	346,7	393,5	+ 46,8	13,5
в тому числі:				
Податок на доходи фізичних осіб	212,2	272,2	+ 60,0	28,3
Єдиний податок	46,3	47,2	+ 0,9	1,9
Плата за землю	35,3	35,0	- 0,3	- 0,8
Акцизний податок	17,8	13,1	- 4,7	-26,4
Податок на прибуток підприємств	16,1	13,5	- 2,6	-16,1
Рентні платежі	8,6	7,1	- 1,5	-17,4
Місцеві податки	8,2	3,6	- 4,6	-56,1
Інші податки і збори	2,2	1,8	- 0,4	-18,2

*Складено автором на основі даних [45; 46].

Зрозуміло, що російська агресія вкрай негативно вплинула на стан економіки всієї країни, а відтак значно ускладнився процес своєчасного та

повного справляння податків і зборів. Однак, і в таких скрутних обставинах місцеві бюджети України отримали на 46,8 млрд. грн. або на 13,5% більше податкових надходжень ніж у 2021 році. І сталося це завдяки значному приросту надходжень податку на доходи фізичних осіб. Високий рівень заробітної плати військовослужбовців, відповідно й податку з цих доходів, посприяв його зростанню на 28,3%. Місцеві бюджети отримали коштів від справляння податку з доходів фізичних осіб на 60,0 млрд. грн. більше ніж у 2021 році.

ПДФО відіграє неабияку роль в процесі формування економіки територіальної громади, займає головне місце в наповненні бюджетів громад, відповідно має вплив і на розвиток підприємництва, і на соціально – культурний та суспільний розвиток громади. Однак, залишається ще ряд чинників, які негативно впливають на повноту справляння цього податку. Ще досить значна частина суб'єктів підприємницької діяльності виплачують своїм працівникам так звану «заробітну плату у конвертах», використовують працю робітників без належного оформлення, умисне занижують показники нарахованої та виплаченої заробітної плати, тощо. Податківці, спільно з працівниками управлінь праці, соціального захисту населення відпрацьовують сумнівних платників податку з доходів фізичних осіб з метою залучення більш ширшого кола осіб до оподаткування.

За даними табл. 2.1 зросли надходження і єдиного податку, що сплачується суб'єктами господарювання, які обрали спрощену систему оподаткування. Такі надходження зросли на 1,9% і в бюджети територіальних громад поступило цього податку на 0,9 млрд. грн. більше ніж у попередньому році. І це в умовах надання пільг окремим категоріям платників єдиного податку та можливості сплачувати 2% від виручки замість 5%. На органи місцевої влади покладено право та обов'язок справляння єдиного податку, адміністрування цього податку здійснює податкова служба. І лише їх тісною співпрацею досягається значний рівень надходжень єдиного податку до бюджетів територіальних громад. Вже зазначалось, що ставки єдиного податку

встановлюються та затверджуються на сесійних засіданнях, на початку кожного календарного року. В розробці проекту ставок єдиного податку для кожної категорії платників приймають участь і податківці, що забезпечує оптимальний диференційований підхід до питання.

Через підступну російську агресію значної шкоди зазнали всі територіальні громади України та їх бюджети. Надходження акцизного податку зменшилось на 4,7 млрд. грн., або на 26,4% в зв'язку із зменшення ставки акцизного збору на пально мастильні матеріали на час ведення воєнних дій. Надходження земельного податку скоротилось в порівнянні із 2021 роком на 0,3 млрд. грн. тобто на 0,8%.

Податок на прибуток підприємств, що належать до комунальної власності, поступив до місцевих бюджетів на 2,6 млрд. грн. менше (на 16,1% менше) ніж у попередньому 2021 році. Місцеві бюджети України недоотримали 1,5 млрд. грн. рентних платежів, 4,6 млрд. грн. місцевих податків, 0,4 млрд. грн. інших податків і зборів.

Однак дані наведені у табл. 1.1 все ж таки свідчать про незламну волю українського суспільства до Перемоги, до забезпечення економічної, фінансової стабільності в умовах ведення активних воєнних дій.

В умовах ведення активних бойових дій громади різних регіонів мають різні першочергові завдання. На територіях, де не ведеться активних боїв, постало питання у необхідності швидко знайти тимчасовий притулок для значної кількості людей, забезпечити їх їжею та медикаментами, надати їм постійне житло, забезпечити соціальну інтеграцію та працевлаштування. Відтак, ведеться робота із заохочення перереєстрації переміщених осіб, які є ФОП, контактування бізнесів із пропозиціями релокації. Такі дії сприяють збільшенню податкових надходжень регіонів порівняно з першими місяцями війни. На звільнених територіях великі площі критичної інфраструктури, житла та соціальної інфраструктури знищені, значна частина території замінована. І тут виникає питання можливості здійснити оцінку збитків для планування майбутньої відбудови, можливості мобілізувати кошти та зв'язки

для проектів відновлення та реконструкції, відносини з міжнародними партнерами та іншими агентами, швидше та якісніше вирішувати зазначені проблеми. В надскладних умовах кожна територіальна громада України націлює свою діяльність і свою фінансову політику на забезпечення безумовної якнайшвидшої Перемоги. Згуртована робота уряду, органів місцевого самоврядування, податкових органів, кожного громадянина забезпечує умови до стабілізації економіки, суспільного розвитку громад.

Висновки до розділу 1

Забезпечення належних умов стабільного розвитку територіальних громад, як вказувалось вище, повністю залежить від фінансової стабільності кожної громади. Податки, як основне джерело доходних надходжень місцевих бюджетів, виступають гарантом всебічного розвитку територіальної громади і кожного її жителя.

Легалізація кожного з компонентів так званої «тіньової економіки» належить до головних завдань з оптимізації податкових платежів. Фінансова та матеріальна стабільність територіальних громад вимагає активізації процесу розширення бази оподаткування, як одного з впливових чинників розвитку територій. Це є одним з напрямків фінансової політики місцевої влади.

Налагодження тісної взаємодії та співпраці органів влади та податкових органів сприятиме вдосконаленню процесу справляння та адміністрування податкових платежів. Обмін інформацією між вказаними структурами щодо правильності нарахування податків, доцільності застосування податкових пільг, повноти та своєчасності сплати податків є вагомим механізмом для прийняття стратегічних рішень по боротьбі з «тіньовиками», ухилянтами від сплати податків, боржниками або мінімізаторами податкових зобов'язань.

Необхідно вдосконалити реєстри неплатників податків, боржників по сплаті податків та надати до них доступ контролюючим органам. Відомості про належні земельні ділянки, нерухоме житлове майно, земельні паї, про нежитлове майно не завжди потрапляють до виконавця, через що значна частина громадян та й суб'єктів господарювання уникають сплати відповідних податків. За таких умов страждає та зазнає втрат бюджет територіальної громади.

Лише тісна взаємодія податкових органів та органів влади сприятиме ефективному процесу адміністрування податкових платежів, а відтак всебічному розвитку територіальних громад. Питання збільшення наповнення доходної частини місцевих бюджетів слід розглядати в контексті вдосконалення адміністрування податків і зборів. В компетенції органів місцевої влади знаходиться вирішення питання щодо встановлення ставок місцевих податків за максимальним розміром, питання реальної необхідності та диференціації податкових пільг окремим категоріям платників податків, які потребують їх насправді, запровадження більш жорстких контрольних функцій при справлянні податків. Необхідна активізація роботи та надання більш широкого кола повноважень постійно діючим спільним комісіям із залученням працівників різних контролюючих органів по виявленню осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без державної реєстрації, використовують працю робітників без належного оформлення, користуються земельними ділянками без сплати відповідного земельного податку, виявлення та залучення до оподаткування об'єктів оподаткування не внесених до певних реєстрів, тощо.

Процес децентралізації в Україні створив всі умови для місцевих органів влади для застосування усіх можливих важелів при плануванні та реалізації процесу фінансового наповнення відповідного місцевого бюджету. Спільно з податковими органами на місцях органи місцевої влади формують фінансовий потік що забезпечить економічний та суспільний розвиток громади.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ
БЮДЖЕТІВ ТРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(на прикладі Тернопільської міської територіальної громад)

2.1. Аналіз складу і динаміки надходжень загальнодержавних податків до бюджету громади

На прикладі бюджетної роботи Тернопільської міської територіальної громади розглянемо, яким же чином здійснюється процес формування бюджету, які основні джерела надходжень та їх питома вага в загальній скарбниці Тернопільської громади.

Згідно Бюджетного кодексу України: «доходи бюджету - це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). До складу власних надходжень бюджетів органів місцевого самоврядування відносяться податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, цільові фонди» [6].

За структурою бюджет Тернопільської міської територіальної громади не відрізняється від інших міських бюджетів України. Зазвичай, сумарний об'єм податкових надходжень є найвагомим джерелом наповнення фінансовими ресурсами Тернопільську громаду.

Як бачимо із даних, наведених у Додатку А питома вага податкових надходжень усіх фінансових ресурсів Тернопільської міської територіальної громади складає 80%, в той час, як минулого року цей відсоток склав 56,6%. Слід зазначити, що неподаткові надходження склали частку у 2% 2022 року проти 1% у 2021 році. У 2021 році частка офіційних трансфертів, до яких

відносяться субвенції з державного бюджету, з інших місцевих бюджетів, дотації з інших місцевих бюджетів становила 42,3%, а у 2022 році лише 18%.

На рис. 2.1 бачимо, що основою усіх місцевих бюджетів, в тому числі і бюджету Тернопільської громади, є податки. Ось чому від сумлінності кожного платника податків, як юридичних осіб так і фізичних осіб підприємців та пересічних громадян залежить добробут та всебічний розвиток громадян та всієї громади.

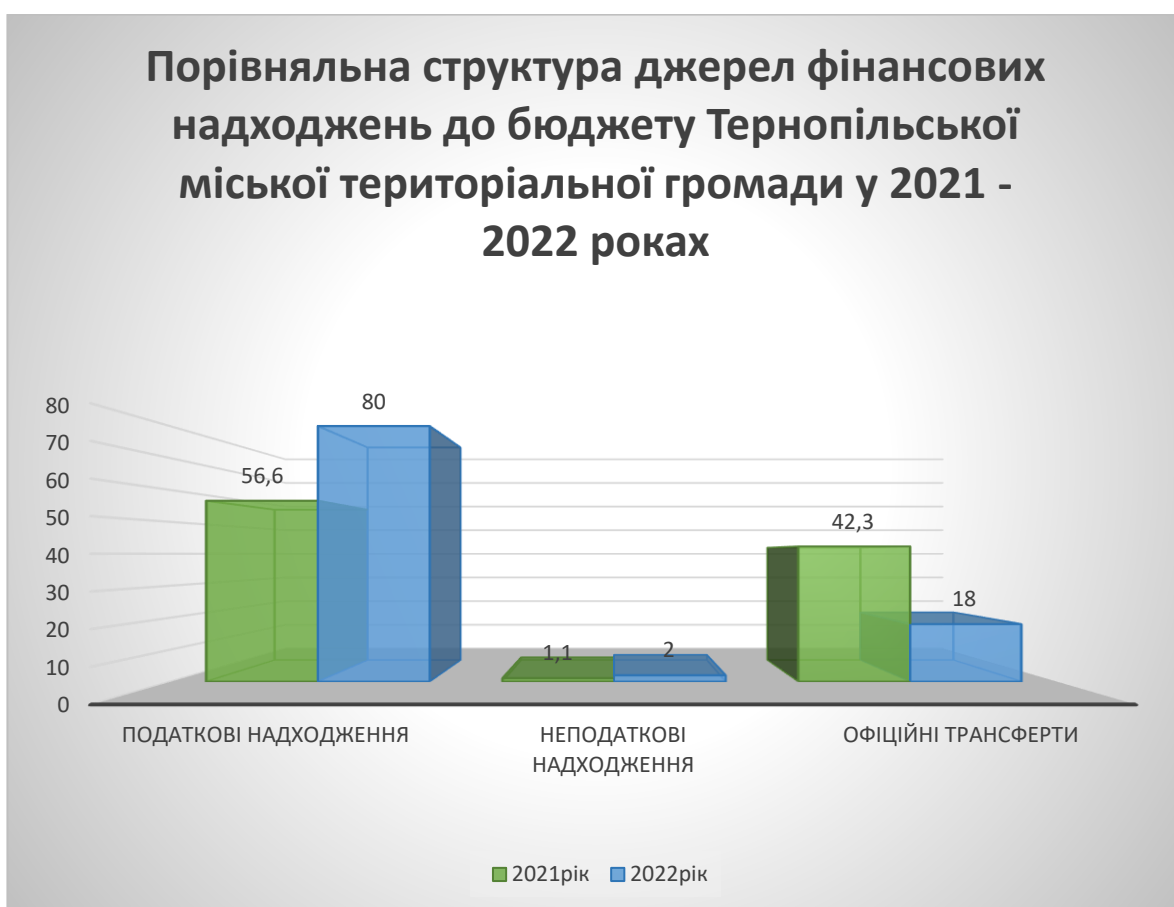

Рис. 2.1. Порівняльна структура питомої ваги фінансових надходжень до бюджету Тернопільської міської територіальної громади у 2021 - 2022 роках.

*Складено автором на основі даних [47]

Вище відмічалось, що війна звела нанівець важливі надбання в напрямку економічного, соціального, суспільного розвитку усіх територіальних громад в Україні. Тепер усі зусилля націлені на боротьбу з агресором та безперечно досягнення Перемоги. Із допомогою даних, наведених в Додатку Б розглянемо, яким же чином виконано доходну частину бюджету Тернопільської територіальної громади у 2022 році.

В загальному до бюджетної скарбниці територіальної громади Тернополя поступило у 2022 році 3040, 4 млн. грн. фінансових ресурсів, що на 81,7 млн. грн. більше ніж було передбачено бюджетним планом. На 68,0 млн. грн. більше ніж було заплановано, отримав міський Тернопільський бюджет податкових надходжень, і це більше ніж у 2021 році на 441,7 млн. грн. В основному збільшення податкових надходжень сталося за рахунок отримання місцевим бюджетом своєї частки податку на доходи фізичних осіб. Цього податку поступило на 103,6 млн. грн. більше ніж передбачалося плановими розрахунками та більше 2021 року на 407, 5 млн. грн.

Як бачимо, лише за рахунок збільшення потоку податку на доходи фізичних осіб сталося перевиконання запланованих показників та збільшення їх у відповідності до 2021 року. Що стосується решта податкових надходжень, то затверджені розписом на 2022 рік показники не виконані. Така ситуація склалася через надскладний економічний стан в усіх галузях, не лише Тернополя, але й усієї країни.

При затвердженому бюджетним розписом показнику неподаткових надходжень на 2022 рік у сумі 43,5 млн. грн. вдалося забезпечити його перевиконання на 16,0 млн. грн., а збільшення в порівнянні до 2021 року склало 19,9 млн. грн. На 8,6 млн. грн. перевиконано завдання із надходження доходів від власності і підприємницької діяльності, це на 10,8 млн. грн. більше 2021 року. Значне перевиконання в цьому напрямку досягнуто за рахунок отримання частини чистого прибутку підприємств комунальної та державної власності, значно допомогли місцевому бюджету і порушники чинного

законодавства - штрафні санкції за порушення ними законів склали більше 10,0 млн. грн.

Значно зросла плата за надання адміністративних послуг, яка склала у 2022 році 23,6 млн. грн. проти 17,4 млн. грн. запланованого розписом показника. Більше затвердженого бюджетним розписом на 2022 рік поступило доходів від некомерційного продажу на 6,9 млн. грн., а в порівнянні з 2021 роком цей показник збільшився, зріс на 8,0 млн. грн.

Що ж стосується офіційних трансфертів, що їх направляється до місцевого бюджету міста, то їх сумарний розмір у 2022 році зменшився в порівнянні із 2021 роком практично в три рази і склав 546,1 млн. грн., а заплановано було 548,3 млн. грн. Не отримав бюджет субвенції з інших місцевих бюджетів у сумі 2,7 млн. грн. Водночас, із державного бюджету отримано 513,1 млн. грн. субвенції, як і було передбачено бюджетним розписом. Як вже наголошувалось в порівнянні із 2021 роком таких субвенцій отримано втричі менше. Окремо зупинимося на структурі податкових надходжень до бюджету ТМТГ та розглянемо дані рис. 2.2.

Рис. 2.2. Структура податкових надходжень в бюджеті Тернопільської міської територіальної громади

*Складено автором на основі даних [47].

Як бачимо, 71% належить податку на доходи фізичних осіб, наступним за значимістю відзначаємо єдиний податок, який становить 15% і повністю направляється до місцевих бюджетів. Особливе значення серед податкових надходженнях до бюджету громади має акцизний податок і його частина займає 7%. Приблизно однакова частина в структурі доходів бюджету Тернопільської міської територіальної громади припадає на податок на майно відмінне від земельної ділянки та на податок на землю. Їх частки відповідно становлять 3,0% та 4%. і зовсім незначні надходження, менше ніж 1% складають транспортний податок, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів.

Відомо, що бюджети складаються із загального фонду та із спеціального фонду кожного бюджету. Склад спеціального фонду бюджету Тернопільської громади звичайно ж відрізняється від структури його загального фонду. На рис. 2.3 розглянемо, яку частину займають податкові надходження та інші види надходжень.

На відміну від структури загального фонду бюджету Тернопільської міської територіальної громади, у структурі спеціального фонду лівову частину складають неподаткові платежі. На їх долю припадає 86,7% усіх доходів спеціального фонду. Офіційних трансфертів до спеціального фонду Тернопільської скарбниці не надходило. Операції з капіталом принесли до спеціального фонду 7,0 млн. грн. та становлять 6,9% у структурі спеціального фонду. Частка цільових фондів у складі доходів спеціального фонду Тернопільської міської територіальної громади склала у 2022 році 5,5%. І лише 0,9% займають податкові надходження. Як бачимо структура спеціального фонду бюджету повністю відмінна від структури загального фонду. Відомо, що фінансові ресурси, які поступили до спеціального фонду бюджету мають цільове направлення та використання.

**Рис. 2.3. Структура доходів спеціального фонду бюджету
Тернопільської міської територіальної громади**

*Складено автором на основі даних [47].

Слід зазначити, що у 2022 році до спеціального фонду бюджету Тернопільської громади поступило 101,4 млн. грн. надходжень. У порівнянні з 2021 роком сума цих бюджетних надходжень зменшилась на 48,3 млн. грн., практично на 30%. Проте, затверджене розписом завдання на 2022 рік щодо бюджетних надходжень спеціального фонду виконано на 111,8%, що збільшило міську скарбницю на 10,7 млн. грн.

2.2. Аналіз складу і динаміки надходжень місцевих податків і зборів до бюджету громади

На початку кожного календарного року на черговій сесії міської ради Тернопільські депутати затверджують ставки місцевих податків і зборів,

узгоджують та затверджують ряд пільг, які можуть застосовуватися окремими платниками податків при сплаті належних їм платежів. Зрозуміло, що передує цьому кропітка спільна робота з працівниками Управління Державної податкової служби в Тернопільській області та ґрунтується на детальному аналізі камерального адміністрування.

Відповідно до Податкового кодексу України, основні засади оподаткування в сфері місцевих податків покладаються на органи місцевого самоврядування. Власне, місцеві органи влади мають право встановлювати на свій розсуд розміри ставок місцевих податків, але в межах передбачених Податковим кодексом України.

Як було вже неодноразово наголошено, головним джерелом формування фінансового потенціалу місцевих бюджетів є податкові надходження, перше місце серед них займає податок на доходи фізичних осіб. Однак, не менше значущою бюджетоутворюючою складовою виступають місцеві податки і збори. Важливість місцевих податків визначається ще й в тому, що саме територіальні громади тримають в своїх руках усі інструменти по залученню якнайбільшого кола платників, виявлення нових об'єктів до наступного оподаткування. Кожна територіальна громада має свою специфіку та особливості в структурі місцевих податків, що наповнюють її бюджет. Досконале опрацювання та аналіз потенціальних платників податків сприяє покращенню якості справляння місцевих податків.

То ж розглянемо структуру місцевих податків і зборів, які забезпечують значні фінансові потоки до казни Тернопільської громади на рис. 2.4.

Вище було зазначено, що в загальній сумі залучених до бюджету громади фінансових ресурсів частка місцевих податків і зборів у 2022 році склала 17,8%. Тепер же розглянемо які складові усіх місцевих податків і зборів які поступили до Тернопільського бюджету у 2022 році.

Рис. 2.4 Структура місцевих податків і зборів в бюджеті Тернопільської громади

*Складено автором на основі даних [47]

Зрозуміло, що найвагоміший вклад до бюджету громади, а саме 68% належить єдиному податку. Єдиний податок нараховується та сплачується юридичними особами, фізичними особами-підприємцями та сільськогосподарськими товаровиробниками, які підпадають під визначені критерії, як то кількість найманих працівників, загальний обсяг реалізації товарів, або робіт, або послуг. Чисельність найманих робітників у платників єдиного податку немає бути більше ніж 10 осіб, обсяги продажу обмежені граничними розмірами відповідно до встановленої законодавчо мінімальної заробітної плати. Для сільськогосподарських товаровиробників має значення обсяги виробленої саме сільськогосподарської продукції.

Наступним по вагомості значення для фінансових ресурсів бюджету є податок на землю. У 2022 році його питома вага у складі місцевих податків і зборів бюджету Тернопільської громади склала 16%. Не менш важливим

розцінюються податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Його доля у 2022 році зайняла 15%. Розмір ставки цього податку звісно встановлюється щороку і затверджується на сесії міської ради. На збір за місце для паркування транспортних засобів припадає 1% від усіх надходжень місцевих податків і зборів. Незначна частка туристичного збору, менше одного відсотку, проте його справляння також, безумовно, важливе для громади.

Яким чином виконувались показники затверджені бюджетним розписом Тернопільської міської територіальної громади слідкуємо, використовуючи дані із Додатку В.

В загальній сумі до бюджету громади у 2022 році поступило 540,0 млн. грн. місцевих податків і зборів і це менше ніж було заплановано на 9,2 млн. грн. Планові показники виконано лише на 98,3%. Однак, надходження цього важливого платежу більші ніж у 2021 році на 35,0 млн. грн. Затверджені бюджетним розписом надходження місцевих податків виконані по єдиному податку, по збору за місця для паркування транспортних засобів та по туристичному збору. Єдиний податок завжди був, так би мовити, бюджетоутворюючим серед усіх місцевих податків і зборів, особливо завдяки сплаті цього податку фізичними особами - підприємцями. При завданні 368,2 млн. грн. поступило його до казни громади 368,9 млн. грн., виконання склало 100,2%. Проти 2021 року надходження єдиного податку збільшилась на 31,2 млн грн або на 9,2%.

При завданні у 3,0 млн. грн. до місцевого бюджету Тернопільської громади надійшло 3,9 млн. грн. збору за місця для паркування транспортних засобів. Завдання виконано на 130,0% та додатково бюджет отримав 0,9 млн. грн. коштів.

Туристичний збір для бюджету громади також має неабияке значення. Місто зустрічає гостей та туристів, є що подивитися, дуже багато історичних пам'яток, цікавих місць відпочинку. Хоч надходження туристичного збору незначні, але кожна копійка в бюджеті знайде своє призначення. На 2022 рік бюджетним розписом було заплановано отримати 0,5 млн. грн. туристичного

збору. Туристи ж принесли до бюджетної скриньки 0,8 млн. грн. Завдання виконано на 160,0% та 0,3 млн. грн. додатково поступило до казни.

Планувалось залучити до бюджету громади 91,7 млн. грн. плати за землю, однак вдалося виконати це завдання лише на 96,5%. Отримав бюджет 88,5 млн. грн., не забезпечено фінансових надходжень на 3,2 млн. грн.

Майнові податки завжди були важливими джерелами наповнення місцевих бюджетів і податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки є одним з них. Планувалось отримати в 2022 році цього податку в сумі 85,8 млн. грн. проте залучили тільки 77,9 млн. грн. Знову ж таки завдання не виконане, бюджет не отримав 7,9 млн. грн., а виконання склало 88,0%.

В загальному потрібно сказати, що місцевою владою виживаються низка заходів щодо створення сприятливих умов та обставин для функціонування підприємств та підприємців, які змушені були покинути свій бізнес на тимчасово окупованих територіях або на території які були під тимчасовою окупацією російського агресора. Значна кількість юридичних та фізичних осіб розпочали свою діяльність на Тернопільщині, зокрема на території Тернопільської міської територіальної громади. Органами місцевого самоврядування міста забезпечуються усі можливі умови для розвитку такого бізнесу. Позитивні наслідки у вигляді додаткових податкових надходжень не забаряться.

Доречною є спільна робота управління Державної податкової служби Тернопільської області з профільними управліннями Тернопільської міської ради. Представники цих структур здійснюють систематичний ряд заходів для зміцнення та стабільності фінансових ресурсів Тернопільської громади. Діяльність спільних комісій зарекомендувала себе як дієвий засіб виявлення додаткових резервів в оподаткуванні, особливо це стосується місцевих податків і зборів.

Особлива увага приділяється запобіганню порушень в сфері податкового законодавства, виявленню осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність без державної реєстрації та уникають оподаткування, створюють схеми ухилення

від податкових зобов'язань, мінімізують декларування зобов'язань тощо. В цьому напрямку добре спрацьовують проведення зустрічей з представниками бізнесу та громадянами, заохочення сумлінних платників та оприлюднення переліку тих суб'єктів господарювання, які неохоче сплачують податки. Кожен мешканець громади повинен знати кому завдячувати за можливість проживати в економічно розвинутому, соціально захищеному суспільстві.

2.3. Організація контрольної роботи фіскальних органів за сплатою податків і зборів

Поняття, що таке податковий контроль передбачено в Податковому кодексі України: «Податковий контроль визначається, як система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.» [53].

На рис. 2.5 розглянемо, які ж складові використовуються при здійсненні податкового контролю органами державної податкової служби України.

Організаційно-інформаційна складова опирається на спільність інтересів контролюючих органів та суб'єктів господарювання та охоплює сферу спільних інтересів в частині нарахування, справляння, адміністрування податків та зборів. Ця складова використовується для всебічного та повного отримання інформації, обробки цієї інформації та визначення повноти, своєчасності сплати зобов'язань платником податків.

Методологічна складова опирається на визначення методів та способів справляння податків, зборів та податкових платежів. Вона безперечно пов'язана з нормативно-правовою складовою, як юридичною підтримкою

прийнятих рішень за наслідками проведеного податкового контролю. Зрозуміло, що і ресурсна складова є невід'ємною частиною усього процесу організації податкового контролю та покладається на технічну, технологічну, кадрову забезпеченість органів податкової служби.

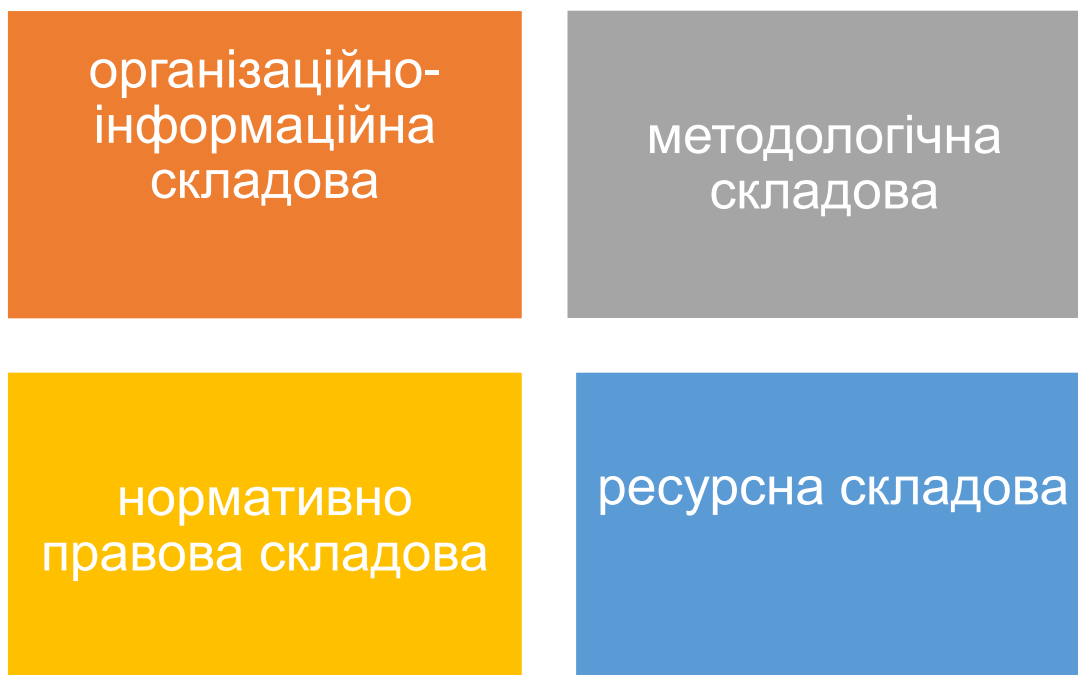

Рис. 2.5 Методико інформаційні складові податкового контролю

*Джерело: узагальнено на основі: [29].

Податковий контроль призначений для проведення усіх можливих заходів для забезпечення повного та правильного справляння податків. У Податковому кодексі України зазначено наступні способи для здійснення та проведення податкового контролю:

- « - ведення обліку платників податків;
- інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів;
- перевірки та звірки відповідно до вимог кодексу, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин.

Взяттю на облік або реєстрації у контролюючих органах підлягають всі платники податків. Взяття на облік у контролюючих органах юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів, а також самозайнятих осіб здійснюється незалежно від наявності обов'язку щодо сплати того або іншого податку та збору» [53].

Зрозуміло, що податковий контроль починається із обліку платників. В цьому напрямку проводиться систематична робота, досить часто із залученням представників органів місцевого самоврядування та громадськості по виявленню осіб, які на свій страх і ризик здійснюють підприємницьку діяльність, але не вирішили не реєструватись в органах державної реєстрації. Для таких осіб передбачений штраф та обов'язкова реєстрація у державного реєстратора з наступною реєстрацією у відповідному органі державної податкової служби.

Організація контрольної роботи податкової служби передбачає здійснення камеральних перевірок, документальних перевірок, фактичних перевірок. Камеральна перевірка полягає в перевірці звітних документів, поданих суб'єктами господарювання до відповідного органу податкової служби та включає в себе перевірку всіх реквізитів та арифметичну правильність складених звітів.

В ході документальної перевірки проводиться перевірка достовірності та документального підтвердження усіх заявлених в звітних документах показників. Документальні перевірки поділяються на виїзні та невиїзні документальні перевірки. При здійсненні таких перевірок органи державної податкової служби повідомляють платника податків про таку перевірку наперед за 10 днів. За цей час платник зобов'язаний підготувати всю належну до перевірки документацію та підтвердити наявними фактичними документами. В ході невиїзної документальної перевірки платнику податків рекомендується надати до органу державної податкової служби всю необхідну для перевірки інформацію за місцем розташування органу податкової служби.

Фактична перевірка проводиться без попередження платників податків та має тематичний або цільовий напрямок. В ході фактичної перевірки представники податкової служби мають право огляду приміщень або територій, або іншого майна, яке суб'єкт господарювання використовує для своєї діяльності. В ході фактичних перевірок можуть проводитися інвентаризації, обстеження, опитування, контрольні закупки. Усі перелічені види контрольної роботи націлені на приведення у законодавчі рамки здійснення діяльності усіх без винятку платників податків.

Як вже неодноразово наголошувалось, податкові надходження є основним джерелом наповнення і державного бюджету, і місцевих бюджетів України. Власне тому повнота наповнення бюджетів повністю залежить від ефективності адміністрування та контрольної роботи фіскальних органів.

Результативність контрольної роботи податкових органів оцінюється рівнем виявлених податкових правопорушників та націлена на запобігання таким правопорушенням. На сьогоднішній день існує механізм розподілу платників податків за ознаками ризиковості. До ризикових платників податків можна віднести суб'єктів господарювання, які умисне ухиляються від оподаткування, створюють схеми мінімізації податків, співпрацюють з контрагентами віднесеними до тієї чи іншої групи ризику.

Управлінням податкової служби Тернополя проводиться широкий спектр контрольно-перевірочних заходів для відпрацювання тих суб'єктів господарювання, які в тій чи іншій мірі відносяться до категорії ризикових. У 2022 році податківці провели 46 засідань постійно діючих робочих груп та комісій, які здійснюють відпрацювання ризикових платників. Впродовж року було перевірено 58 платників податків, яких було віднесено до потенційно ризикової групи по ухиленню від оподаткування чи несплаті окремих податків чи зборів. Було ретельно проаналізовано їх діяльність, відносини з контрагентами, правильність подання звітності. Було проведено 20 документальних перевірок, 47 фактичних перевірок, 262 позапланові перевірки. За результатами таких перевірок донараховано 1870,2 тис. грн.,

застосовано штрафних санкцій на суму 5,3 тис. грн, а до бюджету направлено 2,4 тис. грн. Решта суми очікує узгодження, так як платники податків не завжди згодні з результатами перевірок, апелюють до вищих органів податкової служби, позиваються до суду. За результатами проведення камеральних перевірок було виявлено приховування доходів, а відповідно не сплачено податку на доходи фізичних осіб на суму 946, 5 тис. грн. В ході проведення фактичних перевірок фізичних осіб підприємців встановлено приховування 27 необлікованих об'єктів оподаткування. Всі ці об'єкти залучені до оподаткування, та до скарбниці громади надійшло 243,0 тис. грн. додаткових надходжень податку на землю.

Зокрема, було проведено 62 документарні перевірки фізичних осіб підприємців. Як наслідок до казни територіальної громади потрапило ще 96,7 тис. грн., а це на 244,2 тис. грн. менше ніж у 2021 році. Зумовлений такий рівень контрольної роботи дією мораторію на проведення окремих перевірок під час військових дій.

Впродовж 2022 року податківцями міста проводились перевірки роботодавців щодо повноти, своєчасності, правильності обчислення та сплати до відповідних бюджетів податку на доходи фізичних осіб, де податковими агентами виступають роботодавці, та за результатами такої роботи донараховано 45,4 тис. грн. цього податку.

Контрольна робота фіскальних органів за сплатою податків і зборів включає в себе не лише проведення різного роду перевірок, але й інші методи інформаційно-аналітичного зв'язку із платниками податків. Так, органи податкової служби мають право звертатися до платників податків за інформацією стосовно об'єктів оподаткування, правильності декларування належних податків чи зборів, інших даних пов'язаних з оподаткуванням. Аналізуючи отриману інформацію складається висновок про доцільність призначення документальної перевірки, формування направлення на фактичну перевірку або повідомлення про невіїзну перевірку.

Одним із дієвих способів контрольної роботи є зустрічні перевірки. Згідно із вимогами Податкового кодексу України така перевірка називається "зустрічна звірка". Зустрічні звірки ефективно проявляються у випадку, коли платник податків проводить сумнівну діяльність або діяльність із сумнівними контрагентами. В ході зустрічної звірки перевіряються фактичність документів, їх реальність та приналежність тій чи іншій особі чи суб'єкту.

Вітчизняні економісти у своїх наукових доробках відзначають таке поняття як «превентивний контроль». Зокрема науковці західноукраїнського національного університету вважають:

«Заходи превентивного податкового контролю переважно застосовуються у сферах оподаткування із найбільшими ризиками ухилення від сплати податків, як правило, у сфері обігу та оподаткування підакцизних товарів. Серед найбільш часто застосовуваних мір превентивного податкового контролю – облік платників та моніторинг здійснюваних ними операцій, маркування окремих товарів, ліцензування окремих видів діяльності, виставлення податкових постів на підприємствах, супроводження руху товарів від виробників до акцизних складів. Поряд з цим застосовуються і інші способи контролю – реєстрація розрахункових операцій, висилання нагадувань про необхідність виконання певних дій, попередження про можливі негативні наслідки за девіантні поступки тощо» [27].

Усі перелічені методи та способи організації контрольної роботи фіскальних органів щодо сплати податків і зборів виявляються ефективним інструментом по залученню та збільшенню податкових надходжень до бюджетів територіальних громад. А збільшення доходів територіальних громад стає фінансовою базою для задоволення потреб та надання більшого обсягу і кращої якості локальних послуг населенню.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши склад та динаміку фінансових ресурсів бюджету ТМТГ відзначаємо, що в структурі бюджетних доходів основне місце належить податковим надходженням. Саме тому і наголошується на необхідності тісної співпраці між органами місцевого самоврядування та контролюючими органами, зокрема з органами податкової служби. Лише завдяки безперервній увазі до платників податків, до умов їх діяльності можна досягнути певних зрушень на шляху виявлення нових резервів податкових надходжень.

Основним напрямком у забезпеченні повноцінних бюджетних надходжень в першу чергу треба розглядати підвищення рівня громадського сумління не лише суб'єктів підприємництва, але й кожного громадянина зокрема. Від чіткого усвідомлення кожним необхідності своєчасної та повної сплати податкових платежів залежить повнота наповнення бюджетної скарбниці громади.

Запорукою стабільного фінансового стану територіальної громади є раціональне та правильне справляння та адміністрування місцевих податків. Тернопільською територіальною громадою визначено та затверджено ставки місцевих податків і зборів, з особливою увагою розглянуто питання щодо застосування пільг, їх доцільності або адресного призначення.

Значення місцевих податків і зборів у формуванні фінансового та матеріального потенціалу громади не можна перевищити. Сама назва цього податку говорить про приналежність до відповідної місцини. Від правильної та ефективної організації роботи в частині справляння місцевих податків і зборів залежить добробут громадян, їх здоров'я освіта майбутнє.

Взаємозалежність від ефективної роботи контролюючих, фіскальних органів прослідковується в процесі визначення результативності їх контрольної роботи. Завдяки правильно налагодженій контрольній перевіркою роботі податкових органів вдалося залучити до бюджету Тернопільської громади чималу суму коштів. Проте навіть не це головний

результат контрольної роботи фіскальних органів. Основна мета - запобігти проявам ризикової діяльності у різних сферах господарювання, створити позитивний імідж сумлінного платника податків, сформувані чітке усвідомлення кожного громадянина, чи то суб'єкта підприємництва, чи пересічного громадянина щодо необхідності добросовісної своєчасної сплати належних податків.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗБІЛЬШЕННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Зарубіжна практика формування доходів місцевих бюджетів та можливості її імплементації

У 2014 році в Україні стартував процес децентралізації, як у сфері територіального поділу так і у сфері фінансово – економічного розвитку. Закон України від 17.06.2014 року «Про співробітництво територіальних громад», Закон України від 05.02.2015 року «Про добровільне об'єднання територіальних громад», зміни до Бюджетного та Податкового кодексів щодо фінансової децентралізації, прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні у 2014 році законодавчо розпочали формування територій громад в контексті фінансового, соціального, економічного розвитку.

Проблеми оптимізації формування місцевих бюджетів потребують особливої уваги, вивчення та розробки шляхів, методів та способів вдосконалення у вирішенні цієї проблеми. У своїх дослідженнях вітчизняні вчені – економісти особливої уваги надають пошуку оптимальних шляхів вирішення та розробці стратегічних планів покращення формування доходної частини бюджетів територіальних громад. Серед таких науковців В. Л. Андрущенко, О. Д. Василик, О. П. Кириленко, С. І. Юрій.

Процес децентралізації в Україні створив всі умови для формування інституту місцевого самоврядування на рівні положень Європейської хартії місцевого самоврядування. З метою формування бюджетів територіальних громад в сучасних умовах децентралізації необхідно ретельно вивчити та проаналізувати досвід зарубіжних країн, які вже давніше сформували такі бюджети, та визначити можливість застосування такого досвіду в нашій країні.

Вивчаючи досвід розвинутих європейських країн можемо спостерігати, що кожна з країн має свої особливості у формуванні місцевих бюджетів. Проте, основними джерелами надходжень до місцевих бюджетів, як і в Україні, є податки, неподаткові надходження бюджету, дотації, позики або кредити, субсидії. І, звичайно ж, основне джерело надходжень – це податки. А ось вже питома вага податків в загальних надходженнях до місцевих бюджетів різна. Так, в країнах північної Європи, таких як Велика Британія, Данія, Бельгія, Швеція рівень податкових надходжень до місцевих бюджетів коливається від 30 до 45%, а ось у Франції становить понад 50%. При цьому в Ірландії, Голландії становить близько 10% у всіх доходах їх місцевих бюджетів.

Розглянемо на рис. 3.1 як складається питома вага податкових надходжень в загальних доходах місцевих бюджетів різних зарубіжних країн.

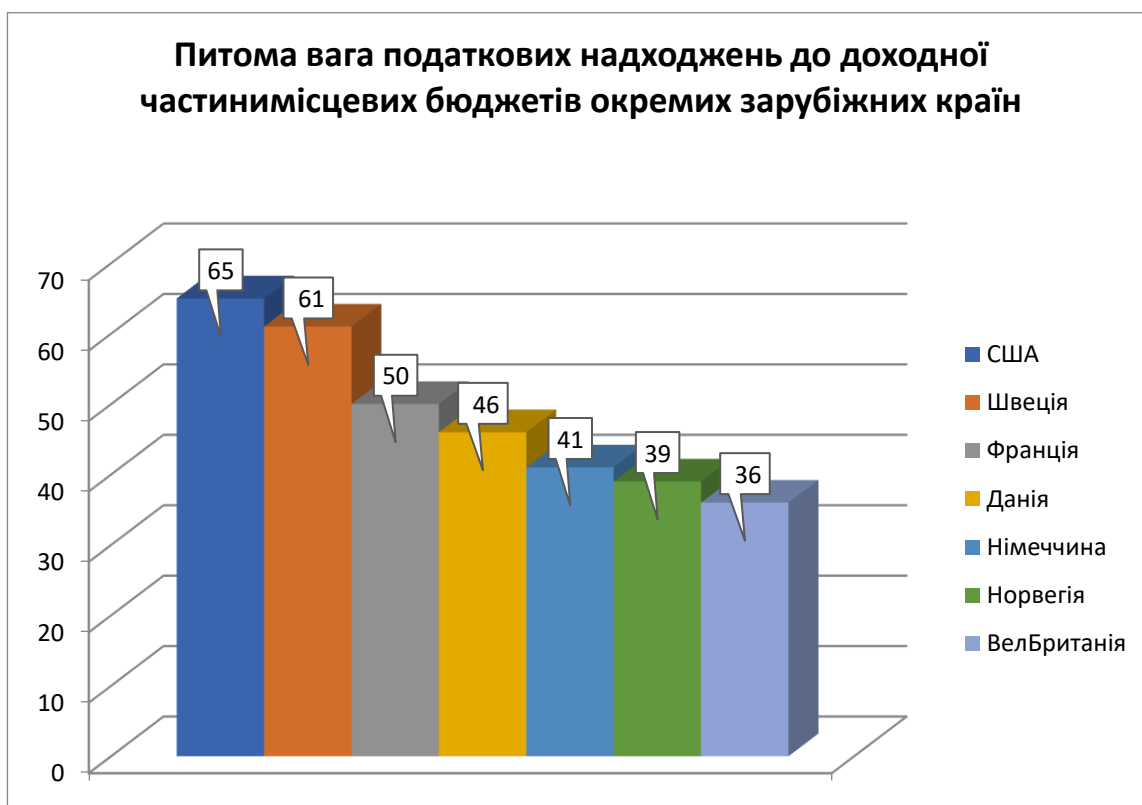

Рис. 3.1. Питома вага податкових надходжень до доходної частини місцевих бюджетів окремих зарубіжних країн

*Складено автором на основі даних [3; 7].

Як бачимо, найвищий рівень податкових надходжень у місцевих бюджетах США. Там доходи місцевих бюджетів на 65% забезпечено за рахунок податків. Швеція також отримує 61% податків для формування доходної частини місцевих бюджетів. У Франції 50% доходів у місцеві бюджети поступає за рахунок стягнення місцевих податків. У Данії та Німеччині цей відсоток майже однаковий 46 та 41 відсоток відповідно. А ось у Великобританії лише 36% доходів місцевих бюджетів забезпечується податками. Решта доходів місцевих бюджетів складають неподаткові платежі, субвенції, дотації, трансферти.

Надходження неподаткових доходів або платежів до місцевих бюджетів Бельгії становлять приблизно 30%, а в Австрії, Великій Британії, Норвегії, Швеції сягають 15% [3; 7].

Важливим та об'ємним джерелом доходів у місцевих бюджетах зарубіжних країн є міжбюджетні трансферти, державні дотації, гранти, субсидії, кредити, запозичення.

Суттєвим є те, що самостійне встановлення окремих податків, порядок їх справляння та адміністрування здійснюється на місцях, без загальнодержавного узгодження. Місцеве оподаткування залежить від регіону, рівня життя населення, податкової культури, можливості запобігти мінімізації оподаткування. Та й кількість місцевих податків різна в кожній країні, і в кожному регіоні країни. Так, наприклад у Бельгії близько 100 місцевих податків, в Італії майже 70, у Франції налічується 40 місцевих податків. В цей же час в Японії встановлено три види податків: корпоративний муніципальний податок, підприємницький податок, зрівняльний податок. А у Великій Британії є всього лиш один місцевий податок з нерухомого майна. У Польщі до місцевих бюджетів поступають податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухомість, податок на спадщину та дарування, податок із власників транспортних засобів, аграрний та лісовий податок [7].

Слід зазначити, що органи місцевого самоврядування окремих країн отримали широке коло повноважень при встановленні місцевих податків.

Наприклад в Естонії органи влади на місцях можуть встановлювати місцеві податки на свій розсуд і визначають порядок їх справляння.

В Латвії, органи місцевого самоврядування визначають свої правила адміністрування податку за розміщення реклами та оголошень, збору за проживання туристів, збору за організацію розважальних заходів.

Як було вже зазначено, Україна ратифікувала Європейську Хартію про місцеве самоврядування 15 липня 1997 року. Одним із принципів та механізмів розвитку місцевого самоврядування за вимогами Хартії передбачається формування певної частини місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень. Така вимога має забезпечити самостійність місцевих бюджетів, фінансову стабільність та незалежність місцевостей. Стратегічний план розвитку місцевого самоврядування, за принципами Хартії, полягає в необхідності розпоряджатися місцевими податками і зборами в повному обсязі за власним розумінням. Отже, місцевих податків повинно бути в тій кількості, і за такими ставками, щоб забезпечити всі потреби місцевого самоврядування для належного його функціонування. Такі місцеві податки повинні залишатися в розпорядженні органів місцевого самоврядування в повному обсязі.

Отже, належне функціонування органів місцевого самоврядування повністю залежить від повноти наповнення місцевих бюджетів, від правових гарантій самостійності в розпорядженні фінансовими потоками місцевості.

В кожній окремій країні податкові надходження до місцевих бюджетів відрізняються за ефективністю наповнення цих бюджетів тим чи інакшим податком. В загальному, бюджетоутворюючими податками виступають майнові податки. Звичайно в різних країнах його питома вага інша. Так, в Ірландії, Естонії майже 100% податкових надходжень до місцевих бюджетів припадає на майнові податки, в Бельгії, Польщі, Іспанії, Литві, Латвії, Словаччині податок на нерухомість становить більше ніж 50% від усіх власних надходжень до місцевих бюджетів, а в таких країнах, як Греція, Фінляндія, Данія майновий податок складає незначну питому вагу в бюджетах і становить близько 10% власних надходжень.

У податковій системі Франції існує два майнових податки – податок на забудовані чи незабудовані ділянки та податок на житлову нерухомість, який щороку сплачується користувачем житлового приміщення.

У Данії існує три види податку на нерухоме майно - муніципальний, місцевий, окружний. Кошти від місцевого податку повністю надходять до місцевих бюджетів.

Що стосується нашого найближчого сусіда – Польщі, то податок на нерухомість тут складає приблизно 45% власних надходжень до місцевих бюджетів та становить більше ніж 15% усіх доходів цих бюджетів. При цьому кожен місцевий орган самоврядування самостійно визначає розмір ставок цього податку, в межах граничних, законодавчо передбачених урядом.

Звичайно ж, і ставки майнових податків в кожній країні різні. Так, в Словенії, Нідерландах, Естонії ставка майнового податку залежить від вартості належної нерухомості в розмірі 0,1%. В Литві податок справляється в розмірі 1% від оціночної вартості майна. Самі високі ставки майнових податків в Німеччині, де мінімальний розмір 2,6%, а максимальний 6,4% від вартості оцінки майна. В Данії ставка податку на нерухоме майно складає 10% оціночної вартості. В зарубіжних країнах ставки майнових податків розраховуються за ринковою, податковою або кадастровою вартістю кожного об'єкта.

В багатьох регіонах зарубіжних країн поширена практика встановлення цільових податків: податок на освітлення територій, податок на прибирання, податок на озеленення тощо. Такі податки не мають особливого значення в наповненні відповідних бюджетів, однак встановлюються за рішенням органів місцевого самоврядування та мають конкретну мету застосування.

Вивчення зарубіжного досвіду формування місцевих бюджетів складає можливість імплементації його в умовах процесу децентралізації в Україні.

3.2. Шляхи збільшення податкових надходжень територіальних громад

Для ефективного функціонування органів місцевого самоврядування необхідно визначити дієві інструменти наповнення бюджетів територіальних громад. З цією метою запроваджується новітня стратегія взаємовідносин між державним бюджетом та місцевими бюджетами, формується досконала системи побудови доходної частини місцевих бюджетів, вдосконалюється податкова система, зокрема в частині справляння місцевих податків і зборів. Необхідно вирішувати питання розподілу завдань між державою та органами місцевого самоврядування, покращити якість планування як доходів, так і видатків бюджетів територіальних громад, підвищувати структуру місцевих податків та якість їх адміністрування.

Наша вітчизняна вчена О. П. Кириленко у спільних із науковцями західноукраїнського національного університету дослідженнях, визначає: «Інститут місцевих податків і зборів властивий практично для всіх територіальних утворень, тому його варто досліджувати як невід'ємний складовий елемент економічної культури людства. Парадоксально, але автори численних публікацій із податкових фінансів минулого та сучасності питанням теорії місцевого оподаткування приділяли недостатньо уваги. Ключові проблеми справляння місцевих податків і зборів завжди були тісно переплетені з концептуальними основами загальнодержавного оподаткування, тому перші не розглядалися без других. Це, безперечно, потребує звернення уваги на теоретичні підвалини місцевого оподаткування, позаяк воно двояко впливає на економічний і соціальний розвиток територіальних громад, будучи невіддільним компонентом їх співіснування й одним із джерел забезпечення суспільних послуг на місцевому рівні. Таким чином, можна стверджувати, що конструювання фундаментальної науково-теоретичної бази про місцеві податки та збори є відтворенням оптимальної симетрії побудови ринкових відносин і демократичних зрушень у громадському суспільстві» [24].

З метою удосконалення бюджетного формування територіальних громад доцільним є залучення органів місцевого самоврядування до обговорення та прийняття рішень щодо кількості місцевих податків, визначення частки інших податків і зборів, які б могли надходити до місцевих бюджетів, обґрунтування пільг щодо окремих податкових платежів. Питання ефективності справляння місцевих податків повністю покладається на органи місцевого самоврядування, контролюючі органи на місцях. Підвищення податкової культури громадян передбачає ще один з напрямків формування місцевих бюджетів. Кожен громадянин повинен зрозуміти що сплата податків в повному обсязі і вчасно зумовлює наповнення бюджету громади, а відтак забезпечує кожного громадянина в економічному, соціальному та суспільному сенсі. Широкомасштабна роз'яснювальна робота з платниками податків та пересічними громадянами щодо необхідності добровільної сплати податків в кінцевому результаті позитивно впливає на фінансове забезпечення бюджетів громад.

Основні напрямки зміцнення фінансового забезпечення бюджетів територіальних громад наведено у табл. 3.1.

Покращення планової роботи із ефективності бюджетних надходжень – основний напрямок роботи при формуванні місцевих бюджетів. Так як основою доходів бюджетів є податки, то ефективне планування їх надходжень виступає на перший план. Вище було сказано, що в процес планування доходів місцевих бюджетів слід залучати представників бізнесу, підприємців, громадян. Вони якнайкраще знають проблемні місця при визначенні об'єктів оподаткування та нарахуванні податків. Наукове обґрунтування та застосування фактичних матеріалів впливає на ефективність запланованих надходжень. Наявна база оподаткування повинна бути ретельно опрацьована, досліджена та проаналізована. За результатами аналізу виявляються резерви бази оподаткування, оптимізація бази оподаткування, доцільність застосування тих чи інших пільг.

Напрямки зміцнення фінансового забезпечення місцевих бюджетів*

Напрямки	Шляхи
<i>Ефективність планування</i>	Науковий підхід до планування доходів місцевих бюджетів Попередній аналіз та виявлення резервів доходів
<i>Покращення адміністрування податкових платежів</i>	Оптимізація контрольної функції Визначення оптимальних розмірів ставок для місцевих податків і зборів Обґрунтування пільг по податках і зборах
<i>Забезпечення доступу до податкових показників</i>	Доступність до інформації про податкове навантаження бюджетоутворюючих суб'єктів господарювання Оприлюднення результатів контрольної - перевіркової роботи по сплаті місцевих податків Організація проведення громадських слухань щодо боржників та несумлінних платників податків
<i>Підвищення значимості сумлінних платників податків</i>	Матеріальне та моральне заохочення сумлінних платників податків Оприлюднення позитивного іміджу сумлінного платника
<i>Підвищення податкової та фінансової грамотності населення</i>	Широкомасштабна роз'яснювальна робота щодо почесного обов'язку сплати податків Організація зустрічей з кращими платниками податків Запровадження уроків податкової та фінансової грамотності у молодших та середніх закладах освіти Організація широкого кола заходів з усіма верствами населення щодо оподаткування

*Складено автором на основі даних [14]

Наступний напрямок збільшення доходів місцевих бюджетів це підвищення якості справляння та адміністрування податків і зборів.

Високоєфективна контрольно–перевірочна робота на всіх етапах адміністрування сприятиме виявленню резервів, несплачених податкових платежів та унеможливить мінімізацію податкових зобов'язань. В процесі децентралізації місцевим органам влади надано право встановлювати ставки місцевих податків. Зараз в компетенції органів місцевого самоврядування знаходиться диференційований підхід до розміру ставок місцевих податків, визначення доцільності надання пільг та звільнень по сплаті податків. В цьому контексті необхідно активізувати роботу спільних з податковими та іншими контролюючими органами комісій по дослідженню суб'єктів господарювання, які імовірно використовують працю осіб без оформлення відповідних трудових відносин, опрацьовувати реєстри нерухомого майна, земельних ділянок з метою виявлення не оподаткованих об'єктів, виявляти роботодавців, які виплачують своїм працівникам заробітну плату в «конвертах» тощо.

Ще один з напрямків збільшення податкових надходжень місцевих бюджетів це забезпечення доступу до податкових показників, тобто прозорості у роботі бюджетоутворюючих суб'єктів господарювання. Доцільно оприлюднювати результати роботи платників податків, як тих, що сумлінно сплачують податки, так і тих, що уникають оподаткування, мінімізують свої податкові зобов'язання, використовують схеми ухилення від сплати податкових платежів. Усвідомлення громадянами свого особистого внеску в громадську скарбницю залежить і від доступності кожного до інформації про результати декларування доходів громадян та декларацій підприємств та організацій.

Інформація про те з якою ефективністю працює економіка регіону, кожний окремий суб'єкт цієї економіки позитивно впливає на сумлінність сплати податків і зборів. Громадські слухання щодо податкових надходжень та їх використання дає змогу кожному громадянину зрозуміти в яких напрямках використані сплачені ними податки. Оприлюднення інформації про витрати на розвиток освіти, на соціальне забезпечення громадян, культурний розвиток населення, на охорону здоров'я зобов'язують громадян до своєчасної і в

повному обсязі сплати належних податків. Залучення широких верств населення до обговорення звітів про надходження до місцевих бюджетів та напрямків їх використання надає громадянам розуміння про їх особисту участь в місцевому самоврядуванні.

Важливим напрямком збільшення податкових надходжень є створення позитивного іміджу сумлінного платника податків. Списки найкращих платників податків доцільно оприлюднювати та організовувати зустрічі з такими платниками. В ході зустрічей можливе матеріальне, а головне моральне заохочення сумлінних платників. Кожен громадянин повинен знати кому завдячувати за свою освіту, здоров'я, культуру, соціальний захист.

Важливим напрямком оптимізації та формування податкових надходжень місцевих бюджетів є підвищення податкової та фінансової культури населення. Органи податкової служби на місцях постійно проводять масово роз'яснювальну роботу з різними верствами громадян, як в засобах масової інформації, так і через особисті зустрічі з суб'єктами підприємницької діяльності та звичайними громадянами на семінарах, лекціях, слуханнях. Особлива увага надається роботі з молоддю. З дітьми проводять заняття у формі ігор, де на прикладі казкових персонажів чи звіряток розказують про податки та їх важливість у щоденному житті. Із старшими школярами проводять уроки податкової грамотності та ознайомлюють з основами оподаткування. Доцільно започаткувати спільні з батьками та податківцями зустрічі на податкову тематику, де в доступній формі пояснювати роль податків в житті кожної людини, кожної сім'ї. Використовуючи приклад сім'ї або територіальної громади проаналізувати рівень життя, освіти, соціальний захист та їх залежність від повноти податкових надходжень. Вислухати міркування та пропозиції батьків та учнів.

З метою забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів необхідно досягти ефективності місцевого оподаткування. Податки, що сплачуються суб'єктами підприємництва в загальному залежать від їх доходів, а тому необхідно створити комфортні умови для їх економічного розвитку.

Кожна територіальна громада зацікавлена в економічному розвитку свого регіону. Ретельне вивчення всіх можливих напрямків економічних галузей та виявлення резервів такого розвитку призведе в кінцевому результаті до збільшення фінансового потоку до бюджету громади.

Важливо, що за місцевими бюджетами закріплені податки, які можуть гарантувати громаді стабільні надходження для виконання прямих функцій органів місцевого самоврядування.

В процесі систематизації та виявлення резервів у формуванні доходної частини місцевих бюджетів питання ефективності оподаткування стає найбільш актуальним. Вирішення цього питання покладається не лише на органи місцевого самоврядування, але й органи податкової служби, різноманітні контролюючі органи, фінансові установи, банківські установи.

Висновки до розділу 3

Розвиток місцевого самоврядування в Україні, процеси реформування та децентралізації в нашій країні досягають зовсім небагато часу. Саме тому, досвід зарубіжних країн, світовий досвід демократизації суспільства, розвитку самоврядування, трансформації ринкових відносин обов'язково знадобиться в процесі повного впровадження децентралізації в Україні.

Як виявилось, важливим питанням є узгодження функцій, прав та обов'язків між державними органами влади та органами влади на місцях. Процес децентралізації в кінцевому результаті повинен впорядкувати рівень фінансового забезпечення територіальної громади та об'єм делегованих повноважень. Бачимо, і зарубіжний досвід свідчить про те, що стабільність розвитку територіальних громад повністю залежить від фінансової самостійності громади та її фінансового потенціалу.

Аналіз та доцільність застосування успішних програм, за якими проходив розвиток самоврядування в передових країнах Європи, США забезпечить успішну реалізацію процесу децентралізації в Україні.

Встановлено, що на фінансову спроможність територіальної громади основний вплив має належний рівень податкових надходжень. Вдосконалення адміністрування, справляння, як місцевих податків так і державних податків призведе до збільшення потоку фінансових ресурсів громади. Так як органам місцевого самоврядування надано право застосовувати особисті механізми при адмініструванні та справлянні місцевих податків, то саме від них залежить застосування максимальних ставок та доцільність надання пільг з окремих видів місцевих податків чи зборів.

Спільні зусилля органів місцевого самоврядування та Державної податкової служби України на місцях забезпечують ефективність адміністрування податків, створюють комфортні умови для розвитку підприємництва в будь-якій територіальній громаді, сприяють підвищенню рівня податкової культури, що безпосередньо впливає на своєчасну та в повному обсязі сплату належних місцевим бюджетам податків і зборів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок, що найбільшу і основну частину всіх надходжень до бюджетів усіх рівнів, як державного так і місцевих займають податки. В свою чергу це означає, що добробут будь якої територіальної громади повністю залежить від свідомого розуміння ролі кожного мешканця, як сумлінного платника податків.

Особливе значення у формуванні стабільного фінансового потенціалу громади відіграють місцеві податки. Територіальні органи влади самостійно визначають, які запроваджувати ставки того чи іншого місцевого податку, застосовуючи максимально допустимі законодавством значення. Перелік суб'єктів, яких можна звільнити від оподаткування та стосовно яких доцільно застосовувати пільги також визначають місцеві органи влади.

Аналітичне опрацювання результатів роботи суб'єктів підприємництва, що здійснюється на території громади, оцінювання внеску кожного з суб'єктів господарювання до загальної скарбниці місцевого бюджету допоможе виявити додаткові шляхи та джерела збільшення фінансових потоків. Кропітка робота, діючих на постійній та спільній роботі усіх місцевих контролюючих органів та органів місцевого самоврядування допоможе легалізувати доходи підприємств та підприємців, які намагаються ухилятися від оподаткування, мінімізувати свої доходи, уникати добросовісного оподаткування.

Пошук доступних креативних шляхів підвищення якості роз'яснювальної роботи серед мешканців територіальних громад зазвичай призводить до позитивних зрушень у свідомості громадян щодо добросовісної сплати податків. Залучення громадян до участі в робочих комісіях, ініціативних групах, семінарах, засіданнях громадських рад сприяє прозорості роботи органів місцевого самоврядування, як в процесі формування фінансових ресурсів, так і в процесі оцінювання видаткової направленості таких фінансових ресурсів.

Висока громадянська активність супроводжує наразі весь процес бюджетотворення на місцях. Кожен мешканець особисто зацікавлений в різногалузевому розвитку своєї громади. Саме тому підвищується сумлінне ставлення громадян до обов'язковості, повноти, своєчасності сплати ним податків та зацікавленість в доцільності, прозорості здійснення видатків місцевими бюджетами.

На прикладі бюджету Тернопільської міської територіальної громади ми побачили, що податкові надходження – це основний постачальник фінансових ресурсів громади. Стабільний фінансовий потік залежить від усвідомлення суспільної значимості сумлінного платника податків. Кожна людина здатна покращити рівень свого життя та добробуту, і навіть економічного розвитку цілої громади лише усвідомивши значення добровільної сплати, в повному обсязі, своєчасно належних податків чи податкових зборів.

Велике значення має сьогодні громадянська позиція роботодавців. Від них залежить легалізація трудових відносин, прозорість у нарахуванні та виплаті заробітної плати, турбота про найманих працівників, що безперечно сприятиме збільшенню надходжень від податку на доходи фізичних осіб. А він якраз і є бюджетоутворюючим податком в доходній частині бюджетів усіх рівнів.

Структура місцевих податків показує, що єдиний податок, який надходять до бюджету від юридичних та фізичних осіб формує базу стабільності економічного розвитку міста. Основна маса єдиного податку надходить від приватних підприємців. Такі суб'єкти підприємництва, які застосовують спрощену систему оподаткування, використовують невелику чисельність найманих працівників, мають порівняно незначні обсяги реалізації та називаються «малим бізнесом» найефективніше допомагають в зміцненні фінансового потенціалу нашої громади.

Ефективна контрольна робота фіскальних органів, націлена не лише на наведення порядку серед «ухилянтів» від податкових зобов'язань, але й в створенні позитивного іміджу сумлінного платника податків, формуванні чіткого усвідомлення кожним суб'єктом підприємництва та пересічним громадянином необхідності добросовісної своєчасної сплати належних податків. Правильно та раціонально налагоджена контрольна перевірна робота податкових органів зумовила залучення до бюджету Тернопільської громади чималої суми коштів. Головною метою контрольної роботи фіскальних органів є виховання у кожного платника податків відповідального громадянина, з чіткою громадянською позицією, що від кожного зокрема залежить наше майбутнє та майбутнє прийдешнього покоління.

На прикладі інших зарубіжних держав бачимо, що питання про адекватний розподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів актуальне при вирішенні питань ефективного виконання функцій всіма органами влади. Вивчення зарубіжного досвіду формування доходів місцевих бюджетів дасть можливість визначити застосування окремих процесів і в нашій країні. Світова практика накопичила достатній потенціал у формуванні місцевого самоврядування та може слугувати певним прикладом для застосування в процесі децентралізації та реформування в нашій країні. Нам лише потрібно визначити, що з основних напрямків можна застосувати з врахуванням умов розвитку нашої країни.

Очевидно, що позитивний досвід європейських держав, США надає Україні можливість розробити стратегію оптимізації впливу місцевих податків на формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад.

Систематичний пошук шляхів розширення бази оподаткування, залучення ширшого кола платників податків, об'єктів оподаткування, постійна контрольна перевірна робота, масова роз'яснювальна робота, прозорість на всіх етапах бюджетного процесу, вдосконалення адміністрування та справляння податків і зборів неодмінно призведе до позитивних наслідків в

різнобічному розвитку будь якої територіальної громади та забезпечить високий рівень благоустрою та добробуту мешканців.

Актуальність питань наповнення бюджетів територіальних громад посилюється в умовах повномасштабної війни внаслідок виникнення нових ризиків. Підвищена потреба у фінансових ресурсах вимагає суттєвого покращення роботи із наповнення бюджетів всіх рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання формування податкової політики стимулювання економічного розвитку за умов обмеженості фіскальних ресурсів : монографія /Н.Ю. Рекова, С.О. Пипко, І.Л. Долозіна [та ін.]; за заг. ред. проф. Н.Ю. Рекової. Краматорськ : ДДМА, 2016, 397 с.
2. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : НАН України : Ін-т екон. та прогноз. К., 2009. 608 с.
3. Бортнік Н.В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016, № 8. С. 15–17.
4. Буряченко А.Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія. Київ: КНЕУ; 2013. 342 с.
5. Бухтіарова А. Г., Дробязко Н. С. Напрями забезпечення прозорості системи публічних фінансів в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. №3. С. 461-464.
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.
7. Вікторчук М.В. Адміністративно-правове регулювання місцевих податків і зборів в Україні в умовах євроінтеграції. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/11856/7/>
8. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / НАН України. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2016. 520 с.
9. Возняк Г. Фінансова децентралізація та стале ендегенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. Світ фінансів. 2019. № 2 (59). С.51-61.
10. Гринчишин І. М. Добробут територіальної громади: фінансове забезпечення в умовах нової парадигми регіонального розвитку / за наук. ред. І. З. Сторонянської; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України», 2020. 380 с.

11. Гринчишин І. М. Фінансова спроможність територіальних громад в контексті оцінювання результатів адміністративно-фінансової децентралізації. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2019. Вип. 5(139). С.26-32.
12. Децентралізація: галузевий діалог / Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/>.
13. Дем'янчук О. І. Економічна оцінка фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць і його диспропорції. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4(109). С. 163-171.
14. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України: монографія. Острог, 2019. 408 с.
15. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [Луніна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.] : за ред. д-ра екон. наук І.О. Луніної : НАН України : Ін-т екон. та прогнозув. К., 2010. 320 с.
16. Долозіна І. Л. Теоретико-методологічні засади політики управління податково-бюджетними дисбалансами за умов фіскальної децентралізації: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2018. 356 с.
17. Європейська хартія про місцеве самоврядування від 15.10.1985. URL:http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=52493&cat_id=51705.
18. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. К.: НДФІ, 2007. 299 с.
19. Закон України “Про асоціації органів місцевого самоврядування” від 16.04.2009 р. №1275-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
20. Закон України “Про засади державної регіональної політики” від 05.02.2015 р. №156-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
21. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.

22. Закон України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” від 05.02.2015 р. №157–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
23. Закон України “Про відкритість використання публічних коштів” від 15.09.2015 р. №679-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/183-19>.
24. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К. : НІОС, 2000. 384 с.
25. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. Фінанси України. 2017. №8. С. 80-94.
26. Кириленко О. П., Вацлавський О. І. Бюджетний контроль при плануванні місцевих бюджетів. Світ фінансів. 2018. №4. С. 40-51.
27. Кириленко О. П., Кириленко О. В. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. Журнал Європейської економіки. Том 15(№1). Березень 2016. С. 121-138.
28. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №2. С. 5–11.
29. Кириленко О. П., Максимчук О. С. Планування капітальних видатків місцевих бюджетів України: сучасний стан та перспективи удосконалення. Інтернаука. Серія «Економічні науки». 2019. №7. С. 70-76.
30. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Унікальний досвід організації публічного звітування про результати використання коштів обласного бюджету: уроки для поширення. Фінанси України. 2017. №3. С. 36-50.
31. Кириленко О.П., Марчук А. П. Модернізація бюджетного забезпечення освіти у рамках секторальної децентралізації. Фінанси України. 2018. №6. С. 75-90.
32. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об’єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. Світ фінансів. 2020. № 1(62). С. 8-19.

33. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності територіальних громад України. Актуальні проблеми економіки. 2019. №1(211). С. 72-81.
34. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. 260 с.
35. Латковський П. Принцип транспарентності бюджету як важлива складова безпеки держави. Юридичний вісник. 2019. №3. С. 56-62.
36. Луніна І.О. Державні фінанси України в перехідний період. Харків : Форт, 2000. 296 с.
37. Мартиненко В. В. Прогнозний підхід до формування податкових надходжень місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. Ефективна економіка. 2019. № 9. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2019/47.pdf
38. Мартиненко В. В. Фіскальна політика України в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 390 с.
39. Місцеві фінанси : підручник / авт. кол. : за ред. д-ра екон. наук, проф. О.Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О.П. Кириленко. К. : УБС НБУ, 2015. 579 с.
40. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2015. 448 с.
41. Михайленко С., Зубріліна В. Сучасні проблеми та пріоритетні напрямки формування видатків місцевих бюджетів. Світ фінансів. 2015. № 4. С. 65–75.
42. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: Монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. 580 с.
43. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>

44. Офіційний сайт Державної податкової служби України.
URL:<https://tax.gov.ua/>
45. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2021 рік.
URL:<http://www.minfin.gov.ua>
46. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>
47. Офіційний сайт Тернопільської міської ради. URL:
<https://ternopilcity.gov.ua/>
48. Пальоха О. В. Науково-теоретичні засади побудови механізму комунального кредитування. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. №9(37). С. 147-151.
49. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін / Асоціація міст України. К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
50. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 386 с.
51. Пелехатий А. О. Інституційно-правове забезпечення формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій України. Світ фінансів. 2020. №1(62). С. 140-151.
52. Першко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти зміцнення та розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації: монографія. Чернігів : НУЧП, 2020. 300 с.
53. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
54. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. 2021 р. № 548 «Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки». URL:
<https://mof.gov.ua/uk/state-budget>

55. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

56. Раделицький Ю.М. Місцеві бюджети в умовах поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Львів: ЛНУ ім. Ів. Франка, 2018. 314 с.

57. Рекова Н. Ю. Економічний аналіз та аудит результатів реалізації політики фіскальної децентралізації: методологія, методи та інструменти: монографія. Краматорськ : ДДМА, 2018. 559 с.

58. Рекова Н. Ю. Реформування системи місцевих фінансів на засадах фіскальної децентралізації: теорія, європейський досвід та вітчизняна практика : монографія. Н. Ю.Рекова, В. П. Вишневський, В. Д. Чекіна, О. В. Вієцька, К.С. Мойсеєнко : За заг. ред. проф. Н. Ю. Рекової. Краматорськ : ТОВ «Краматорська типографія», 2016. 252 с.

59. Савастєєва О. М. Організація бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2020. 322 с.

60. Савастєєва О. М. Шляхи узгодження інтересів суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні в умовах трансформації міжбюджетних відносин. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. №6. С. 135-140.

61. Соломіна Г. В., Гавриш О. С., Махницький О. В. Забезпечення транспарентності бюджетного механізму в Україні. Сталій розвиток економіки України. 2018. №1(38). С. 24-29.

62. Управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету : монографія. Кондусова Л.Ф., Нескородєва І.І., Алексеєнко І.І. та ін. Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. 268 с. (Укр. мов.)

63. Циммеранн Х. Муниципальные финансы: Учебник / Пер. с нем. М.: Издательство «Дело и Сервис». 2003. 352 с.

64. Щур Р. І. Власні фінансові ресурси об'єднаних територіальних громад як основа їх фінансової спроможності. Приазовський економічний вісник. Запоріжжя, 2019. № 2(13). С. 315-319.

65. Щур Р. І. Організаційні засади здійснення фінансового контролю за діяльністю об'єднаних територіальних громад в Україні. Збірник наукових праць Університету ДФС України. 2019. №1. С. 295-307.

66. Щур Р. І. Фінанси об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації в Україні: Монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2019. 394 с.